

УДК 338.439.02 (477)

*Петро Сухий¹, д. геогр. н., професор
e-mail: sukhyu.petro@gmail.com**Алла Тюфтій², вчитель географії та економіки**Марина Ячнюк¹, к. геогр. н., доцент**e-mail: marina.yachnyuk@mail.ru*¹Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича²Чернівецька гімназія № 1

ПРОДОВОЛЬЧА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ЯК ІНДИКАТОР ОЦІНКИ СТАНУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті зазначено основні індикатори оцінки сучасного стану продовольчої безпеки України. Розкрито зміст поняття «продовольча незалежність», розроблено шкалу рівнів продовольчої незалежності. Розраховано баланс між фактичним товарним виробництвом та раціональною нормою споживання основних продуктів харчування рослинного та тваринного походження, досліджено регіональні особливості у рівнях забезпеченості населення продукцією вітчизняного виробництва. Обчислено розрахунковий потенціал споживчого попиту населення України при мінімальній та раціональній нормах споживання. Визначено структуру пересічних витрат громадян за фактично спожиті продукти харчування.

Ключові слова: продовольча безпека, продовольча незалежність, потенціал споживчого попиту, ємність ринку продовольства, раціональна норма споживання.

Петр Сухой, Алла Тюфтій, Марина Ячнюк. ПРОДОВОЛЬСТВЕННАЯ НЕЗАВИСИМОСТЬ КАК ИНДИКАТОР ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

В статье отмечены основные индикаторы оценки современного состояния продовольственной безопасности Украины. Раскрыто содержание понятия «продовольственная независимость», разработана шкала уровней продовольственной независимости. Рассчитан баланс между фактическим товарным производством и рациональной нормой потребления основных продуктов питания растительного и животного происхождения. Исследованы региональные особенности в уровнях обеспеченности населения продукцией отечественного производства. Вычислен расчетный потенциал потребительского спроса населения Украины при минимальной и рациональной нормах потребления. Определена структура средних расходов граждан за фактически употребленные продукты питания.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, продовольственная независимость, потенциал потребительского спроса, емкость рынка продовольствия, рациональная норма потребления.

Petro Sukhyy, Alla Tyuftii, Maryna Yachnyuk. FOOD INDEPENDENCE AS INDICATOR OF THE FOOD SAFETY ESTIMATION OF UKRAINE

In the current environment, the food security should be considered as a first-order condition not only for preservation of the state system, but also for population's physical survival. In this context, it seems actual to analyze such important component as food sovereignty which is understood as the level of annual production of vital foodstuffs manufactured inside the country with the given level of development of productive forces and in accordance with the given set of direct materials and foodstuffs recommended by the public health bodies as rational (minimal) rate of consumption.

Thorough analysis of theoretical-methodological studies; statistical data available with the FAOSTAT; and author's practice allow for development of the scale of the levels of food sovereignty (LFS). The level of FS is considered full if the value of the share of own production of major foodstuffs no less than 80%; the share amounts between 60% and 80% shall be considered as above average; and the level of manufactured alimentary raw materials and foodstuffs amounting to 40-60% shall be considered as average satisfaction. The LFS is considered partial if ranges within 20-40%, dangerous – 10-20%, and critical – less than 10%. It is also worth mentioning that, among ten basic foods included into consumer basket of average citizen of Ukraine, bread and cereal products, milk, meat and meat processing products, hen's eggs, potatoes, vegetables and gourds, sugar and plant oil comprise the most common and important part of such citizen's ration.

In the process of study, we have calculated the potential of consumer demand in population of Ukraine in 2014 proceeding from actual consumption and following the minimal and rational consumption rates. With minimal consumption, the potential amounted to UAH6632,7 million, while the figure of this potential when people would consume at recommended rates was colossal amounting to annual almost UAH 147 milliard.

Keywords: food safety, food independence, consumer's demand potential, capacity of food market, norm of consumption.

Постановка проблеми. Після отримання Україною незалежності на зламі тисячоліть в державі відбулися докорінні зміни суспільно-економічного устрою, результатом яких став перехід від планової до ринкової економіки. Тотальний дефіцит на основні продукти харчування в 90-х роках минулого століття, сформований виробничо-збутовою концепцією розвитку аграрного сектору, позначився на усій системі економічної та продовольчої безпеки держави. Безпосередньо проблема продовольчої безпеки є ба-

гатоаспектною та різнорівневою, що пов'язано із зростанням диспропорцій у розвитку агропродовольчого комплексу окремих регіонів та держав, ростом світових цін на продукти харчування та наявністю груп населення, різних за статками, менталітетом та запитамі. З-поміж низки індикаторів (добова енергетична цінність раціону людини, достатність споживання окремих продуктів, достатність запасів зерна у державних резервах, економічна доступність продуктів харчування,

емність внутрішнього ринку, диференціація вартості харчування за соціальними групами) за допомогою яких оцінюють стан продовольчої безпеки, особлива роль належить продовольчій незалежності за окремими продуктами харчового споживчого кошика [3].

Виходячи із зазначеного вище, **метою** даної публікації є економіко-географічний аналіз сучасного стану продовольчої незалежності України, дослідження її рівнів та чинників формування.

Реалізація мети зумовила постановку та виконання **наступних завдань**:

- розкрити зміст поняття «продовольча незалежність»;
- охарактеризувати теоретико-методологічні основи суспільно-географічного дослідження продовольчої безпеки;
- обґрунтувати рівні продовольчої незалежності;
- розкрити структуру пересічних витрат фактично спожитих продуктів харчування;
- розрахувати баланси за основними видами продукції рослинного та тваринного походження та оцінити потенціал споживчого попиту населення України.

Методи дослідження. Багатоаспектність і міждисциплінарність явищ, процесів та чинників, що аналізуються в статті, зумовили необхідність застосування в дослідженні низки загальних і конкретно-наукових методів і підходів, із-поміж яких використано методи: аналізу, синтезу, типології, системного підходу. З конкретно-наукових методів – порівняльно-географічний, балансовий, статистичний, кореляційного та рейтингового аналізу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми продовольчої безпеки та продовольчої незалежності, як її основної складової, мають тривалу історію досліджень і є об'єктами наукових досліджень економічних, економіко-географічних, демографічних та соціологічних дисциплін. Загострення продовольчої кризи на світовому рівні вимагає проведення низки досліджень на регіональному (державному) рівні. Дотично до тематики дослідження виокремимо напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, із-поміж яких: Балабанов Г.В. (1998, 1999), Борисенко Е.Н., Балабанов В.С. (2002), Заячук М.Д. (2015), Кавецький І.Й. (1999), Лопатинський Ю.М. (2006), Олійник Я.Б. (2008), Савенко В.Н. (1986), Сеперевич Н. (2002), Серова Е.В. (2000), Сухий П.О. (2008, 2010, 2012, 2016), Ячнюк М.О. (2016).

Виклад основного матеріалу. За сучасних умов продовольчу безпеку слід розглядати як необхідну умову не лише збереження державності, але й фізичного виживання населення. У цьому контексті актуальним є дослідження такої важливої складової як *продовольча незалежність*. Під нею розуміють рівень річного виробництва життєво необхідних продуктів харчування, вироблених всередині країни за сучасного рівня розвитку продуктивних сил, відповідно до орієнтованого набору основної продовольчої

сировини і харчових продуктів, рекомендованих органами охорони здоров'я в якості раціональної (мінімальної) норми споживання [12].

Як і в попередні роки, задоволення потреб населення у продовольстві здійснювалося в основному за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Нами розраховано *баланс та значення рівнів забезпеченості населення основними продуктами харчування* рослинного походження, з-поміж яких: картопля, овочі та плоди, ягоди і виноград.

Картопля – найпоширеніша продовольча культура в Україні і входить до першої п'ятірки продовольчого асортименту. Вона є винятково важливим продуктом харчування, а білок, що міститься у бульбах, за своїм амінокислотним складом близький до м'яса. Саме через це її в Україні визнають другим хлібом. Загальне виробництво картоплі в державі в останні десять років стабілізувалось на рівні 23-24 млн. тонн при майже незмінних посівних площах. Баланс виробництва та використання картоплі приведено в таблиці 2.

В Україні існують суттєві територіальні відмінності не лише у виробництві, але й споживанні та рівні забезпеченості населення цією продукцією (табл. 1). Найвищий рівень забезпеченості площ (583%) – у Чернігівській області, а в семи регіонах його значення перевищує 400%.

Аналіз статистичних показників свідчить про суттєві територіальні відмінності у рівнях забезпеченості. При загальнодержавному значенні показники забезпеченості відповідно до рекомендованих норм споживання по картоплі становлять 229,7%. Разом із тим, у семи регіонах України фактичне товарне виробництво не покриває потреб населення у цьому продукті. Групу «аутсайдерів» утворюють Луганська (51,7%), Запорізька (62,2%), АР Крим (72,2%), Миколаївська (73,4%), Донецька (73%), Дніпропетровська (81,1%) та Одеська (90,3%) області (табл. 1) [4].

Овочеві та продовольчі багтанні культури за кількісними показниками споживання у раціонально-збалансованому харчовому раціоні людини посідають друге місце після молока і молочних продуктів. Оптимальним вважається споживання однією людиною на рік близько 161 кг овоче-багтанних культур [7].

В останні роки помітно зросло виробництво овочевих культур, порівняно із 1990 роком воно збільшилось в 1,5 рази. Основними виробниками овочевої продукції є приватні аграрні селянські та фермерські господарства. Рівень забезпеченості населення овочами вітчизняного виробництва становить 103,9% до раціональних норм споживання. Лідуючі позиції з виробництва займають Херсонська, Дніпропетровська та Харківська області. Але в двох останніх показники рівня забезпеченості складають відповідно 94,2% та 106,0%, при тому, що у Херсонській вони перевищують 522%. Лише у 14 регіонах України продукції овочівництва виробляється понад норму (табл. 1) [5].

Таблиця 1

Баланс товарного виробництва та раціональної норми споживання основних продуктів харчування рослинного походження в регіонах України у 2014 році

млс. тонн/%

№ п/п	Фактичне товарне виробництво (ФТВ)				Раціональна норма споживання (РНС)				Баланс між ФТВ та РНС				Рівень забезпеченості населення продукцією вітчизняного виробництва			
	Кфдопш	Овочі	Плодита ягоди	Плодита ягоди	Кфдопш	Овочі	Плодита ягоди	Плодита ягоди	Кфдопш	Овочі	Плодита ягоди	Плодита ягоди	Кфдопш	Овочі	Плодита ягоди	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14			
Україна		12030,3	7079,7	2278,9	5247,0	6812,6	3808,3	6803,3	267,1	-1529,4	229,7	103,9	59,8			
АР Крим*		203,6	333,5	209,4	281,9	366,0	204,6	-78,3	-32,5	4,8	72,2	91,1	102,3			
Вінницька		997,3	319,7	208,9	199,7	259,3	145,0	797,5	60,4	64,0	499,3	123,3	144,1			
Волинська		566,1	194,0	34,4	129,3	167,9	93,9	436,7	26,1	-59,4	437,7	115,5	36,7			
Дніпропетровська		329,5	496,7	117,8	406,3	527,5	294,9	-76,8	-30,8	-177,1	81,1	94,2	39,9			
Донецька		389,0	339,7	109,4	532,9	691,8	386,7	-143,9	-352,1	-277,4	73,0	49,1	28,3			
Житомирська		652,1	167,4	37,7	155,7	202,2	113,0	496,3	-34,8	-75,4	418,7	82,8	33,3			
Закарпатська		305,5	207,9	137,7	156,2	202,8	113,4	149,3	5,1	24,3	195,6	102,5	121,5			
Запорізька		136,3	301,1	59,9	219,0	284,3	158,9	-82,7	16,8	-99,0	62,2	105,9	37,7			
Ів.-Франківська		457,7	116,7	36,4	171,4	222,6	124,4	286,2	-105,9	-88,1	266,9	52,4	29,2			
Київська		897,4	397,9	68,1	214,4	278,4	155,6	683,0	119,5	-87,5	418,5	142,9	43,7			
Кіровоградська		271,2	165,3	17,6	121,6	157,9	88,3	149,6	7,5	-70,7	223,0	104,7	19,9			
Луганська		142,5	127,3	29,6	275,3	357,5	199,8	-132,9	-230,2	-170,2	51,7	35,6	14,8			
Львівська		854,5	336,0	85,4	314,7	408,6	228,4	539,8	-72,6	-143,0	271,5	82,2	37,4			
Миколаївська		105,9	344,5	71,5	144,4	187,5	104,8	-38,5	157,1	-33,3	73,4	183,8	68,2			
Одеська		268,3	306,5	287,0	297,2	385,8	215,7	-28,9	-79,4	71,4	90,3	79,4	133,1			
Полтавська		589,8	365,2	92,1	179,7	233,3	130,4	410,1	131,9	-38,3	328,2	156,5	70,7			
Рівненська		652,1	174,1	101,5	144,0	187,0	104,5	508,1	-12,9	-3,0	452,8	93,1	97,1			
Сумська		663,2	136,0	14,1	139,3	180,9	101,1	523,9	-44,9	-87,0	476,1	75,2	14,0			
Тернопільська		641,4	189,6	56,0	132,7	172,3	96,3	508,7	17,3	-40,3	483,4	110,0	58,2			
Харківська		557,4	466,1	68,1	338,7	439,7	245,8	218,7	26,3	-177,7	164,6	106,0	27,7			
Херсонська		139,4	897,6	109,8	132,4	171,9	96,1	6,9	725,7	13,7	105,2	522,1	114,3			
Хмельницька		754,8	146,4	130,8	161,3	209,5	117,1	593,5	-63,1	13,7	467,8	69,9	111,7			
Черкаська		403,8	249,3	33,7	155,2	201,5	112,7	248,6	47,8	-78,9	260,1	123,7	30,0			
Чернівецька		308,5	162,5	146,5	112,8	146,5	81,9	195,7	16	64,6	273,5	110,9	178,9			
Чернігівська		763,7	138,8	15,4	130,9	170,0	95,0	632,8	-31,2	-79,6	583,4	81,6	16,2			

*Дані по АР Крим прийнято за 2013 рік.

Розраховано авторами за матеріалами Департаменту сіл свого господарства та озорони накопиченого середовища Державної служби статистики України [5]

Таблиця 2

Баланс товарного виробництва та раціональної норми споживання основних продуктів харчування тваринного походження в регіонах України у 2014 році

№ п/п	2	Фактичне товарне виробництво (фТВ)				Раціональна норма споживання (РНС)				Баланс між фТВ та РНС				Рівень забезпеченості населення продукцією вітчизняного виробництва			
		Молочко		Ябця		Молочко		Ябця		Молочко		Ябця		Молочко		Ябця	
		Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га	Мл.т.	т/га
1	Україна	2488,6	10858,9	19102,6	3512,1	16079,5	12271,2	-1023,5	-5220,6	6831,4	70,9	67,5	155,7				
1	АР Крим	129,0	282,7	494,7	188,7	863,8	639,2	-59,7	-581,1	-164,5	68,4	32,7	75,0				
2	Вінницька	264,4	809,4	764,2	133,7	612,0	467,1	130,7	197,4	297,1	197,8	132,2	163,6				
3	Волинська	116,9	436,3	180,7	86,6	396,3	302,4	30,3	40,0	-121,8	135,0	110,1	59,7				
4	Дніпропетровська	224,5	339,3	994,3	272,0	1245,1	950,2	-47,5	-905,8	44,1	82,5	27,3	104,6				
5	Донецька	105,4	268,9	1558,6	356,7	1632,9	1246,2	-251,3	-1364,1	312,4	29,6	16,5	125,1				
6	Житомирська	51,0	560,2	570,6	104,2	477,3	364,2	-53,2	82,9	206,3	48,9	117,4	156,6				
7	Закарпатська	59,7	389,1	322,3	104,5	478,6	365,3	-44,8	-89,5	-42,9	57,1	81,3	88,2				
8	Запорізька	64,3	254,1	695,5	146,6	671,0	512,1	-82,3	-416,9	183,4	43,9	37,9	135,8				
9	Ів.-Франківська	82,6	459,1	797,2	114,8	525,4	401,0	-32,2	-66,3	396,3	72,0	87,4	198,8				
10	Кіївська	235,3	443,7	2576,4	143,5	637,1	501,5	91,8	-213,4	2074,9	163,9	67,5	513,8				
11	Кіровоградська	53,2	308,1	476,2	81,4	372,6	284,4	-28,2	-64,5	191,9	65,4	82,7	167,5				
12	Луганська	37,5	239,0	460,0	184,3	843,7	643,9	-146,8	-604,7	-183,9	20,3	28,3	71,4				
13	Львівська	124,3	571,0	493,3	210,6	964,4	736,0	-86,3	-393,4	-242,6	59,0	59,2	67,0				
14	Миколаївська	36,2	350,8	475,0	96,6	442,4	337,6	-60,4	-91,6	137,4	37,5	79,3	140,7				
15	Одеська	47,1	385,6	339,8	198,9	910,6	695,0	-151,8	-525,0	-355,1	23,7	42,3	48,9				
16	Полтавська	78,1	773,4	590,0	120,3	530,6	420,2	-42,2	222,8	169,8	64,9	140,5	140,4				
17	Рівненська	60,2	435,4	495,0	96,4	441,3	336,7	-36,2	-5,9	158,3	62,5	98,7	147,0				
18	Сумська	45,0	405,7	419,3	93,2	426,9	325,8	-48,2	-21,1	93,5	48,3	95,0	128,7				
19	Тернопільська	53,9	456,6	411,2	88,8	406,6	310,3	-34,9	50,0	100,9	60,7	112,3	132,5				
20	Харківська	94,8	499,2	990,1	226,7	1037,9	792,1	-131,9	-538,7	198,0	41,8	48,1	125,0				
21	Херсонська	48,6	287,8	1715,2	88,6	405,8	309,7	-40,0	-118,0	1405,5	54,8	70,9	553,9				
22	Хмельницька	67,8	572,2	1832,2	108,0	494,5	377,3	-40,2	77,7	1454,8	62,8	115,7	485,5				
23	Черкаська	325,2	503,3	811,7	103,9	475,7	363,0	221,3	27,6	448,7	313,0	105,8	223,6				
24	Чернівецька	41,5	283,4	360,7	75,5	345,8	263,9	-34	-62,4	96,8	55,0	82,0	136,7				
25	Чернігівська	42,1	543,6	278,4	87,6	401,2	306,2	-45,5	142,4	-27,8	48,1	135,5	90,9				

*Дані по АР Крим приведені за 2013 рік.

Розраховано авторами за матеріалами Департаменту сільськогосподарства та охорони навколишнього середовища Державної служби статистики України [5]

Із-поміж продуктів рослинного походження, що споживаються населенням без глибокої переробки, від'ємний баланс (-1529,4 тис. тонн щорічно) спостерігається між фактичним товарним виробництвом і РНС по плодово-ягідній та виноградарській продукції. Рівень забезпеченості понад порогове значення (РНС) є лише у 7 регіонах. При цьому значення пересічно-українського показника знаходиться на рівні 59,8% (табл. 1).

При цьому частка імпорту в балансі продовольства складає 36,4% (табл. 3). Основну частку імпорту плодово-ягідної продукції складають цитрусові, тропічні і субтропічні культури та елітні сорти винограду, частка яких у загальному обсязі імпорту становить понад 60%.

Забезпеченість населення продукцією тваринного походження можна вважати незадовільною. М'ясо та м'ясні продукти відіграють важливу роль у харчовому балансі людини, забезпечуючи організм білками та жирами тваринного походження, які необхідні для нормального фізіологічного розвитку. Важливими при дослідженні балансу м'яса та м'ясних

продуктів є не тільки показники фактичного їх виробництва в межах кожної з адміністративних областей, але й дослідження складових, що впливають на формування фонду споживання цього сегмента на ринку продовольства

В останні десять років м'ясна та м'ясопереробна галузь розвиваються досить інтенсивно, незважаючи на зменшення чисельності поголів'я та виробництва м'яса яловичини і свинини [10].

М'ясом та м'ясопродуктами вітчизняного виробництва українці забезпечені менш ніж на 71%, при цьому показники імпорту та експорту продукції майже однакові – 218 та 201 тис. тонн (табл. 3) [5]. У структурі виробництва м'яса переважає курятина, і саме за рахунок регіонів, де розвинуте інтенсивне птахівництво (Черкаська, Київська, Вінницька та Волинська області) відбувається формування цієї складової споживчого кошика. В Одеській, Луганській та Донецькій областях рівень продовольчої незалежності по м'ясу є частковим при значенні показників 20,3%, 23,7% та 29,6% відповідно (табл. 2).

Таблиця 3

Баланс основних видів продовольства в Україні у 2014 році (тис. тонн)

	Групи продовольства*								
	1	2	3	4 ¹	5	6	7	8	9
Виробництво	63859	2360	11133	1131	10323	2435	23693	2053	4026
Зміна запасів на кінець року	2977	-18	85	0	183	-55	1211	331	-35
Імпорт	263	201	357	7	225	856	40	7	223
Усього ресурсів	61145	2579	11405	1138	10365	3346	22522	1729	5184
Експорт	33423	218	527	147	294	350	17	40	4578
Витрачено на корм, посадку, нехарчові цілі, втрати	21716	8	1167	200	2990	722	16394	80	35
Фонд споживання	6224	2325	9581	771	7019	2249	6061	1559	561
Частка фонду споживання в усіх ресурсах (%)	10,2	90,2	84,0	67,8	68,7	67,2	26,9	90,2	10,8
Частка імпорту у фонді споживання (%)	4,2	8,6	3,7	0,9	3,2	36,4	6,6	4,5	39,8

1) Для перерахунку прийнято пересічну вагу одного яйця – 57,75 г

2) * У графі групи продовольства цифрами позначено : 1. Зерно та продукти його переробки, 2. М'ясо та м'ясопродукти, 3. Молоко та молочні продукти, 4. Яйця та яйце продукти, 5. Овочі та баштанні культури, 6. Плоди, ягоди, виноград, 7. Картопля, 8. Цукор, 9. Олія рослинна

На молоко та продукти його переробки, з-поміж основних продуктів харчування, припадає найбільша вагова частка. Оптимальне споживання продукції в розрахунку на одного мешканця повинно становити 380 кг /рік. Молоко належить до тих видів сільськогосподарської продукції, яка може споживатися безпосередньо в їжу без переробки, але більша частина її споживається після технологічного оброблення. Через фактичний занепад скотарства в Україні виробництво молока у 2014 році порівняно з базовим (1990 р.) зменшилось на 13,4 млн. тонн, що розраховано на одну особу становить близько 150 кг, при 472 кг у 1990 році. Лише у 8 регіонах рівень забезпеченості населення продукцією власного виробництва перевищує 100% (табл. 2, 3).

Виробництво курячих яєць – важливий чинник у формуванні повноцінного харчового раціону люди-

ни. Рекомендовані норми споживання яєць на одну людину в рік складають 291 одиницю. Інтенсивний розвиток птахівництва, насамперед, в крупних агрохолдингах в останнє десятиріччя та традиційно в господарствах населення сприяв збільшенню виробництва курячих яєць, фактичне товарне виробництво яких у 2014 році склало 19,1 млрд. штук [6]. Рівень забезпеченості населення цим видом продукції становив 155,7% (табл. 2).

Ємність внутрішнього ринку основних продуктів є важливим індикатором при складанні балансів попиту та пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремими продуктами. Оцінку ємності в дослідженні здійснено за період 2011-2014 років за показниками фактичного споживання при раціональній та мінімальній нормах (табл. 4). У 2014 році порівняно із попереднім відбулося збільшення ємності

сті внутрішнього ринку лише по трьох продовольчих групах: картоплі, плодово-ягідних та молочних продуктах. Оцінку ємності внутрішнього ринку продуктів харчування приведено у таблиці 4.

У процесі дослідження нами було розраховано потенціал споживчого попиту населення України у 2014 році при фактичному споживанні та мінімаль-

ній і раціональній нормах (табл. 5). Показники потенціалу при мінімальній нормі споживання становили 6632,7 млн. грн., натомість величина показника потенціалу споживчого попиту при рекомендованих нормах споживання є колосальною і становить майже 147 млрд. грн. щорічно.

Таблиця 4

Оцінка ємності внутрішнього ринку продуктів харчування споживчого кошику (тис. тонн)

Продукти харчування	Ємність внутрішнього ринку											
	при фактичному споживанні				при раціональному споживанні				при мінімальній нормі споживання			
	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014	2011	2012	2013	2014
Хліб і хлібні продукти	5047	4990	4928	4900	4616	4607	4591	4561	4287	4278	4264	4236
М'ясо та м'ясопродукти	2339	2478	2550	2443	3794	3786	3773	3748	2075	2071	2064	2050
Молоко та молочні продукти	9363	9797	10042	10061	17368	17333	17274	17160	16134	16101	16047	15941
Риба та рибні продукти	614	620	664	501	914	912	909	903	644	643	641	637
Яйця (млн. шт.)	14165	14020	14046	13999	13255	13228	13183	13096	11253	11230	11192	11118
Овочі та баштанні культури	7440	7452	7423	7370	7359	7344	7319	7270	4877	4867	4850	4818
Плоди, ягоди та виноград	2405	2432	2559	2362	4114	4105	4091	4064	2802	2796	2787	2768
Картопля	6368	6394	6155	6367	5668	5656	5637	5600	4118	4110	4096	4069
Цукор	1758	1713	1686	1639	1737	1733	1727	1716	1225	1222	1218	1210
Олія	665	591	605	592	594	593	591	587	325	324	323	321

Таблиця 5

Розрахунковий потенціал споживчого попиту населення України у 2014 році*

Основні продукти харчування споживчого кошика	Фактичне споживання на одну особу (кг)	Пересічна вартість продуктів харчування (грн)	Вартість спожитих продуктів харчування (грн./особу) при нормах споживання		Потенціал споживчого попиту населення при нормах споживання			
			мінімальній	раціональній	мінімальній		раціональній	
					на одну особу (грн.)	усього (млн. грн.)	на одну особу (грн.)	усього (млн. грн.)
Хліб і хлібні продукти	108,5	976,5	844,20	909,00	+132,30	5974,40	-67,50	3048,10
М'ясо та м'ясопродукти	54,1	2791,56	2342,64	4282,80	+448,92	20272,10	-1491,24	67340,80
Молоко та молочні продукти	222,8	1760,12	2781,02	3002,00	-1020,90	46101,40	-1241,88	56080,30
Риба та рибні продукти	11,1	360,75	458,25	650,00	-97,50	4402,90	-289,25	13061,80
Яйця (шт.)	31,0	403,00	320,00	377,00	+83,00	3748,10	+26,00	1174,10
Овочі та баштанні культури	163,2	848,64	554,84	837,20	+293,80	13267,30	+11,44	516,60
Плоди, ягоди та виноград	52,3	366,1	429,10	630,00	-63,00	2844,90	-263,90	11917,10
Картопля	141,0	450,05	274,80	378,20	+175,25	7913,90	+71,85	3244,60
Цукор	36,3	261,36	192,96	273,60	+68,41	3089,20	-12,24	552,70
Олія	13,1	276,41	149,81	274,30	+126,60	5717,00	+2,11	95,30
Усього		8474,49	8404,60	11557,10	+146,88	6632,70	-3254,61	-146970,40
Разом населення тис. осіб/млн. грн	45157,6	382687,6	379531,6	521890,9				

*Розраховано за даними Департаменту сільського господарства та охорони навколишнього середовища Державної служби статистики України

Аналіз теоретико-методологічних досліджень, статистичних даних FAOSTAT [6] та власних напрацювань дає змогу розробити шкалу виокремлення рівнів продовольчої незалежності (РПН). Повним може вважатись РПН при значенні показника частки власного виробництва основних продуктів харчування не нижче за 80%, вищим за пересічні характеризують показники частки від 60% до 80%, пересічним вважаємо рівень виробленої продовольчої сировини і харчових продуктів при 40-60% забезпеченості. Частковим вважається РПН з показниками у 20-40%, небезпечним – 10-20% і критичним менше 10%. При цьому необхідно зауважити, що з-поміж десяти основних продуктів харчування, що входять до споживчого кошика пересічного українця, найважливішими у харчовому раціоні населення є хліб та хлібні продукти, молоко, м'ясо та продукти їх переробки, курячі яйця, картопля, овоче-баштанні, цукор, олія.

Дискусійні моменти. В усіх країнах з перехідною економікою на етапі трансформаційних змін спостерігається деяке погіршення стану та зниження темпів людського розвитку. При цьому досвід України свідчить, що навіть при досить задовільних стартових умовах переходу від централізовано-планового

господарювання до ринкової економіки при непослідовній державній політиці в аграрній та сфері розвитку людини ці стартові умови через 25 років незалежності були знехтувані і нині супроводжуються подальшими прорахунками.

Потенціал українського сільського господарства та пов'язаних із ним переробних галузей харчової промисловості можна значно підвищити у тому випадку, коли уряд встановить чіткі орієнтири в області аграрної реформи. Нинішня слабкість аграрного сектора України лише на перший погляд викликана нестачею техніки та капіталу. Основний його недолік прихований у відсутності структурних реформ і недосконалості інституцій ринку у сфері виробництва та збуту агропродукції, створення яких входить в компетенцію уряду.

Нині в агропродовольчому секторі України чітко виражена двоєчка структура з крупними сільськогосподарськими підприємствами, численними фермерськими та приватними аграрними господарствами населення. Виробнича діяльність останніх двох форм господарювання на селі ще не зовсім відповідає ринковим умовам.

Список використаних джерел:

1. Балабанов В.С. Продовольственная безопасность: международные и внутренние аспекты / В.С. Балабанов, Е.Н. Борисенко. – М.: Рос.акад. Предпринимательства: Экономика, 2002. – 544 с.
2. Балабанов Г.В. Территориальная сегментация продовольственного рынка Украины. Зернопродуктовый комплекс Украины: структура и территориальная организация / Г.В. Балабанов – К.: ИАРР / ПАП, 1999. – 105 с.
3. «Деякі питання продовольчої безпеки»: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 р. № 1379 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
4. Лібанова Е.М. Безробіття в перехідній економіці // Перехідна економіка: підручник [В.М. Гець, Є.Г. Панченко, Е.М. Лібанова та ін.]. – К.: Вища школа, 2003. – 381 с.
5. Сільське господарство України за 2014 рік: стат. збірник / Державна служба статистики України: від. за вип. О.М. Прокопенко. – К., 2015. – 379 с.
6. Статистичні дані FAOSTAT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx3>.
7. Сухий П.О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія / П.О. Сухий. – Чернівці: Рута, 2008. – 400 с.
8. Сухий П.О. Просторово-часові відмінності формування місткості ринку продовольства в Західноукраїнському регіоні / П.О. Сухий // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. – № 2 (Вип. 28). – Тернопіль: СМ «Тайп», 2010. – С. 37-45.
9. Сухий П.О. Соціально-економічні аспекти формування та розвитку аграрного ринку в областях Карпато-Подільського регіону / П.О. Сухий // Історія української географії: Всеукр. наук.-теор. часопис. – Вип. 2(14). – Тернопіль: Підручники та посібники, 2006. – С. 82-89.
10. Сухий П.О. Структура, функції та основні чинники формування агропродовольчого ринку / П.О. Сухий // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць. – Вип. 527. Географія. – Чернівці: Чернів. нац. у-т, 2010. – С. 101-107.
11. Сухой П.А. Географические особенности развития пчеловодства и рынка медоносной продукции / П.А. Сухой, М.А. Ячнюк // Науковий часопис. Магілеускі Мерицькы. – Том 16, Выпуск 1–2 (33–34). – 2016. – С. 37-45.
12. Sukhyu Petro. Ukrainian food security: present-day state and problems of formation / P. Sukhyu, M. Yachniuk // Scientific Letters of Academic Society of Michel Baludansky. – Volume 4. – № 6. – 2016. – P. 150-153.

References:

1. Balabanov, V., Borisenko, Ye. (2002). Prodovolstvennaya bezopasnost: mezhdunarodnye i vnutrennie aspekty [Food security: international and domestic aspects]. M.: Rus. Academy of Entrepreneurship: Economics, 544.
2. Balabanov, G.V. (1999). Territorialnaya segmentatsiya prodovolstvennogo rynka Ukrainy. Zernoproduktovyi kompleks Ukrainy: struktura i territorialnaya organizatsiya [Territorial segmentation of Ukraine food market. Ukraine grain market: structure and territorial organization]. K.: IARR/PAP, 105.

3. Deyaki pytannya prodovolchoi bezpeky: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 05.12.2007 r. № 1379. [Some problems of food security: Decision of the Cabinet of Ministers dated 05.12.2007 №1379]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
4. Gets, V.M., Panchenko, Ye.G., Libanova, E.M. ta in. (2003). Bezrobittya v perekhidniy ekonomitsi. Perekhidna ekonomika: pidruchnyk [Unemployment in transitional economy. Transitional economy: manual]. K.: Vyshcha shkola, 381.
5. Prokopenko, O.M. ed. (2015). Silske gospodarstvo Ukrainy za 2014 rik [Agriculture of Ukraine in 2014]. Stat. zbirnyk . Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. K., 379.
6. Statystychni dani FAOSTAT [FAOSTAT statistical data]. Available at: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx3>.
7. Sukhiy, P.O. (2008). Agroprodovolchyi kompleks Zakhidnoukrainskoho regionu: monografiya [Agrarian and Food complex in Western Ukraine: monograph]. Chernivtsi: Ruta, 400.
8. Sukhiy, P.O. (2010). Prostorovo-chasovi vidminnosti formuvannya mistkosti rynku prodovolstva v Zakhidnoukrainskomu regioni [Spatio-temporal differences of food market capacity forming in Western Ukraine]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu im. V. Hnatyuka. Seriya: Geografiya*. Ternopil: SM Tayp, 2 (28), 37-45.
9. Sukhiy, P.O. (2006). Sotsialno-ekonomichni aspekty formuvannya ta rozvytku agrarnoho rynku v oblastiakh Karpato-Podilskoho regionu [Socio-economic aspects of the formation and development of the agricultural market in Carpatho-Podolsk region]. *Istoriya ukrayinskoï geografii. Vseukr. nauk.-teor. chasopys*. Ternopil: Pidruchnyky ta posibnyky, 2(14), 82-89.
10. Sukhiy, P.O. (2010). Struktura, funktsiyi ta osnovni chynnyky formuvannya agroprodovolchoho rynku [The structure, functions and key factors of agricultural market shaping]. *Naukovyi visnyk Chernivetszkoï universytetu: zbirn. nauk. prats. Geografiya*. Chernivtsi: Cherniv. nats. u-t, 527, 101-107.
11. Sukhoy, P.A., Yachnyuk, M.A. (2016). Geograficheskie osobennosti razvitiya pchelovodstva i rynku medonosnoi produktsii [Geographical features of bee-keeping enhancement and honey production market]. *Navukovy chasopis. Magilyovski Merydyjan*, 16/1–2 (33–34), 37-45.
12. Sukhiy, P. (2016). Ukrainian food security: present-day state and problems of formation, *Scientific Letters of Academic Society of Michel Baludansky*, 4(6), 150-153.

Надійшла до редколегії 29.08.2016 р.